

Mai 2021

n° 277

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

AGENDA

Emission de ràdio

Cada dimars, de 19h00 a 20h00 - Era votz dera montanha, sus Ràdio Coserans 94.7 FM

Corses e talhièrs d'occitan

En rason de la situacion sanitària, totis los corses en « presencial » son arrestats. Se contunhan ça que la per via informatica. S'entresenhar per cada cors a l'IEO.

Caris amics,

A la fin de març se tenguèt l'Amassada Generala de l'IEO d'Ariège, en visioconferéncia emai mantunes adherents foguèsson pas estrambordats per aquela mena de comunicacion. Ça que la, la crisi sanitària sembla qu'aja pas cap de fin ; alara avèm de cambiar nòstre biais de far- ducas le tornar de condicions costumièras- per nos adaptar a la situacion novèla. Benlèu nos i veirem las pèiras mas l'auratge passarà. Çò màger es de pèrdre pas le ligam entre nosautres, sòcis de l'IEO d'Ariège, afogats de lenga e de cultura occitanas. Plan mercé als qu'èran presents e tanben als que

participèron en mandar son poder. Le 17 d'abril passat, le Conselh d'Administracion novèl s'acampèt per envisatjar l'avenidor e l'anar de l'associacion. Solide, res es pas aisit e temps encara caminarem dins le fosc. Mas contunharem corses setmaniers, divendres, conferéncias, animacions, amb mejans informatics, es pas que d'aquel biais que nos poirem far véser e que contunharem de mantèner viu l'occitan ; e las possibilitats son infinidas que nos balharàn l'escasença de tocar un public novèl e expandit en mai del monde del departament que ne soi segura nos gardaràn le sosten. L'IEO d'Ariège fòrt de sas competéncias e de son experiéncia a pas le dreit de mancar le rendètz-vos de la modernitat.

Encara mai ara que ven d'èsser votada, le 8 d'abril, la lei Molac sus la proteccion e la promocion de las lengas regionalas (coma dison) que le nòstre occitan n'es. Semblariá que las mentalitats cambièsson quitament se le govèrn e le ministre de l'educacion foguèsson pas d'aquel vejaire. Ac avèm plan vist fa pauc amb la reforma dels licèus que ven de se fargar.

Uèi, aquela reconeissença legala es una victòria ! Se volèm pas que desapareisca la lenga nòstra, ne cal aprofèitar e ganhar mejans novèls per l'ensenhament de l'occitan dins l'escòla publica a l'ora d'ara que la transmission se fa pas pus a l'ostal.

Segur, i aurà pas que la nòstra determinacion per nos ajudar. Les deputats d'Ariège, gents que vivon o son nascuts en tèrra occitana, dins un departament que la lenga i es viva encara, an pas ni l'enveja ni la volontat de defendre la cultura occitana ; al contrari de totes les grops de l'Amassada Nacionala, i aguèt pas que le grop que ne fan part, per votar amassa contra la lei ! Una vergonha quand sabèm l'interès plan sovent cridat del monde occitan e d'Ariège en particular per las rasigas. Pas pro fòrt ça que la per tocar las aurelhas dels nòstres representants que de la dignitat de son país, n'an pas res a far !

Cossí que vire, farem mèfi : dempuèi la lei Deixonne de 1951 sèm a esperar un estatut per las lengas minorizadas. Ara son les mejans que fan mestièr. E mai i aja una lei, le camin serà long encara ducas que venga realitat, mas le seguirem « per l'onor deu país sosténguer e per sa dignitat manténguer », atal entre totes, farem tot !

Annia Wolf

Enquèsta 5

Dissabte 11 de l'Agost.

Le lendeman maitin Ciril Lafont que non venguèc cap a la convocacion. Coma èra un element important de l'enquèsta, Natashà que telefonèc al numerò de la velha : cap de responsa. Sentint que i avia quicòm que trucava, Antòni que cerquèc l'adreça d'aquel òme : 11 carrèra del Fereirà, a Tolosa.

Que contactèren l'Ostal de Poliça correspondent. Qu'agèren un comissari, al quial expliquèren l'afèr, en tot dísent-li qu'aquela persona poiria èster ligada amb la mort de Josèp Sentenac. En seguida, dus emplegats que s'i desplaçèren : tot barrat ! La vesina, interrogada, que trobèc aquò estranh. Alavetz que soèren en un sarralhièr, que forcèc la pòrta.

Cap de bruch dedens casa, tot ner, contravents barradis. Qu'aluquèren : a la cosina, res que probèsse que quialqu'uns avia dejunat.

Que puegèren a l'estatge. E aquí, que trobèren ? Aishul sèu liet, Ciril, mort, e una letra aishús la taula de nhet, de còsta una cheringa e un botelhon de morfina completament vueit. Les gendarmas, altalèu, que telefonèren a la brigada encargada dels afèrs criminals. Ja fuc lèu aquí, amb le comissari. Aqueste, après qu'agèren recuperadas las emprentas aishús l'envelòpa, que's prenguèc la letra. Aquí çò que legèc.

« Monsur le cap de poliça.

Que vos vau explicar se perque è decidat de'm suicidar anhet.

Quand èra mainada, que perguè le meu pai d'ora. La meva mai que's trobèc lèu sense ressortas, e que decidèc, andà poder-mos eilevar, las meas sòrs e iò, de véner la maison e le chiu de propietat qu'aviam a Foish. Que s'adrecèc a l'agença immobiliàra Sentenac, e que li fic fisança. Mes aqueste òme que s'adobèc, jos le pretèxte de totis les boèsses atacadis per las termitas, andà jos-esvaluar'n le prètz, e que cromptèc el-mèma l'ensemble per una soma derisòria. Mamà, sense deguns andà ajudar-la, que fuc obligada de'n passar pr'aquí.

Que mos trobèrem lèu sense güaireben res andà viver. La praubia femna que cagèc malauta, que la calguèc espitalisar. E nosautis que partirem a l'Assistença, pueish plaçadis en familias d'aculh.

Un còp grand, ja trebalhè, las meas sòrs tabés. E que recuperè Mamà, completament destrosida per tot aquò, e que reepejjava a longor de dia contra aquel Josèp Sentenac qu'avia fèt le noste malur. Entrò que se'n moric. Qu'è atal qu'acumulè chiu cad'an un òdi complet contra aquel òme, sens poder eisoblidar-m arrés.

Que i a una detzena de dias, que'm venguè passejar a Bardenac. En tot caminar per las carrèras, que'm trobè nas a nas damb un pelharòt tot mal engalhat que passava pr'aquí. Que mos mirèrem, e altalèu que reconeguè aquel sale gatge. El tabés que's deuèc pensar se quu èra, pusque's sauvèc a grana vitèssa. Estabornit dins un prumèr temps, que'l seguí de loenh entrò le sèu sqüat, mes, completament trebolat, que non'm senti cap capable de l'anar véser.

Tot aquò que bolic e rebolic dedens le meu cap, una setmana plena, sense que poga dormir. Le dissabte 4 d'Agost, que me'n tornè a Bardenac, prèst a socadir las pelhas en aquel ausèl de malur. Ja'l trobè al nis. Altalèu, que li vomì tot çò que fermentava en iò dempueish tant de temps.

Que non disia cap arrés, e, a un moment dat, que's volguèc escapar. Alavetz, la gròssa colèra que'm prenguèc : que m'enferoní, que l'arrapè per las botonèras, e que sasí una cinta que rebalava pr'aquí andà sarrar-li le còl. Non'l volia cap tuar, mes fèr-li una grana paur, entrò que'm demane perdon. Solament, altalèu que'l senti flac, que non resistèc de cap, e que cessèc de respirar güaireben de seguida.

Pres de paur, que'l lachè aquí, que'm ferí, e que'm sauvè andà casa, sense que deguns me visca. Benlèu m'ac auria virat atal. Mes quand recebè le còp de telefòna de la gendarmaria de Bardenac ger, que compreguè que m'anavan embarrar per ans e ans. Alavetz que decidè de n'acabar. E que'm son emposonat amb aquela fòrta dòsa de morfina que demorava de Mamà. Que son solatjat de n'acabar. Ciril Lafont. »

Le comissari que telefonèc en seguida a Natashà en condant-li aquelis derrèris evenaments.

Ara, al mens, las causas que s'esclarian : l'assassin de Josèp Sentenac qu'èra trobat ! Qu'anavan poder barrar le dossièr .

Enfin, pas tot a fèt. Que demoravan encara causas a complir. Prumèrament, enterrar aquel sdf. En seguida, que soèc a sa sòr Rosina Vidal, andà que fisa le necessari. Ja se n'encarguèc. E encara dus problèmas : ont èran passats Miquèl Sentenac d'un costat, e Felip Faget de l'autè ? Amb le temps, benlèu un dia n'aurian novèlas....

Le dissabte que s'acabava donc pro plan andà elis. Deman, dimenge, Natashà qu'anava poder partir en vacanças, tranquilla amb le sèu companhon, per tres setmanas al Canadà !

Fin.

De l'ivèrn al bèl temps

Pel 21 de març, jorn d'equinòcci, vertat que nos agradariá plan de passar directament de l'ivèrn al bèl temps. De poder dire adieu a la fredor e plaça a las bonas jornadas. Mas las datas de las sasons son convencionals e la natura se'n fot plan mal. En pus la transicion cap al bèl temps se fa pas regularament, es pus lèu una seguida de periòdes de fred relatiu qu'altèrnan amb temperaturas de mès en mès caudas.

Alavetz per explicar aqueles capricis, fa plan temps que les païsans se virèron cap a la religion, las legendas, la luna, les reprovèrbis dels aujòls... Es de bon entendre qu'aqueles consideracions empiricas pòscan cambiar d'un endreit a l'autre, d'un contèxte a l'autre... cadun ac adobant a sa salsa. Doncas, e per evitar discutidas sens fin, cal considerar çò que sièc coma exemples demest plan d'autres.

Temps a, fin de març debuta d'abrial, quand de tot l'ivèrn las granjas s'èran voidadas, se delargava per fòrça les tropèls per que pasquegèsson dins les prats. Sovent a aquel moment sevis una passa de fred que se disiá "les prestons" o "les vacariòls".

Una legenda explica aqueles apellacions. Fin de març, un vaquièr se vantava un pauc pertot que malgrat l'obstinacion del mes de març fòrt rigorós, son grand tropèl de sèt vacas aviá passat un bon ivèrn. Le mes de març que tirava sus sa fin se'n sapièc mal. Alavetz demandèc al mes d'abrial son vesin : "prèsta-me quatre maissants jorns, ieu me'n demòra tres çò que farà sèt e veiràs que le vaquièr regretarà son arrogància". Çò que fuscquèc fèit e las sèt vacas ne morisquèron.

La luna rossa es la lunason que sièc Pascas. Le pus sovent se tròba a chaval sus abrial e mai. Quand la nuèit es clara e que doncas se vetz la luna, le refregiment de la nuèit es important e al maitin i a geladas blancas que fan grand tòrt a d'unas culturas. Sovent les tendres borrons son rostits, venon rosses e d'aquí a pensar que la luna ne seriá responsabla i a pas qu'un pam.

Les vièlhs parlavan dels sants cavalièrs que fasián reinar le temps marrit : Jorget (le 23 d'abrial), Marquet (le 25), Tropet o Estropiet (le 30) e Crotzet o Filipet (le 3 de mai) e Joanet (6 de mai). D'unes i ajustan Vidalet (le 28 d'abrial). A aquel prepaus les provèrbis mancan pas, per exemple se disiá dins le País-bas : "Jorget, Marquet, Tropet, Crotzet e de còpses Joanet, son les quatre copaires de gobelets" allusion bensai als gastes del fred o de la grèlla sus las socas de vinha podadas en gobelet. E tanben "Se Tropet fa tripet, las vinhas van aver fred."

Es pas tot, les 11, 12 e 13 de mai, les sants de glaça pòdon encara sevir. Son les sants Mamert, Pancraci (o Brancaisset), Servasi (sovent confondut amb Gervasi).

En resumit de tot aquò, per aver bon temps, per pas que pique la gelada al maitin, per oblidar le lenhièr... cal esperar le mièg del mes de mai !

Aquò dit, bona prima a totes.

Alan Vidal

Istòria de téisser ligams...

En esperar lo site novèl de l'IEO d'Arièja :

<https://ieo-arieja09.blog4ever.com/>

e per crompar libres, disques...

<https://ieo-arieja09.blog4ever.com/articles/botiga>

Se volètz aderir, far un don o sostèner los projèctes de l'IEO d'Arièja :

<https://www.helloasso.com/associations/ieo-arieja>

La cadena *Youtube* de l'IEO d'Arièja :

<https://www.youtube.com/channel/UCAR2NmUoNU9DfOvMuFolZ9g>

Jornalet, la gasetta occitana d'informacions... I trobaretz tot un fum d'articles d'actualitats e autres mas tanben un espaci de venda de libres de l'IEO d'Arièja :

<https://la-botiga-de-jornalet.myshopify.com/collections/ieo-arieja>

<https://www.jornalet.com/>

Soscripcion

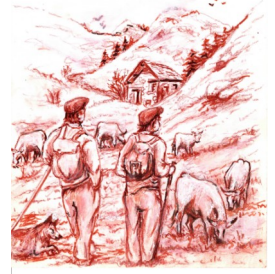
L'institut d'Estudis Occitans d'Arièja edita **Loís Delbòsc** de Robèrt Dupont.

Robèrt Dupont viu sa retirada a Las Bòrdas d'Arisa dins Arièja. Inseminator de mestièr, percor los campèstres e rescontra nombrosas personas amb qual escàmbia remembres, anecdòtas... en occitan. D'aquelas istòrias ne tirèt un libre : *Barrejadís de la vida de ger* ont conta la vida d'autris còps dins nòstras campanhas, sos remembres, la guèrra... .

Torna d'aviat a escriure un segond libre, tot en occitan : **Loís Delbòsc** que conta la destinada d'un dròlle sens familha pendent la segonda guèrra. Una istòria pertocanta que s'acaba plan...

«Las ombras alongadas abrigava le prat. Le tropèl s'èra esplandit. Angela, sietada al pè d'un frèishe, se botèc a brodar en pensant a Andrèu, la canha Parisa colcada al costat, le nas entrans las patas. Angela estimava aqueras estonas de tranquillitat. Ausissia le cant dels grilhs, dels ausèths dins las branca, le tremoladís de las fuelhas voludadas pel vent. Sentiá la flaina del bòsc, de la tèrra calcinada pel solelh d'estiu. Soscava a tot çò que la guèrra aviá deishat, a sas fiançalhas previstas per Nadal.

Un petit brut fasèc levar Parisa sus sas patas de debans. Las aurelhas quilhadas, viradas caps al bòsc, escotava. Un aute crit, la canha partic. Angela tanbens aviá ausit aqueth petit canhadís. Pensèc a un gai, que sap escarnir un flòc de cants d'ausèths. Parisa tornèc en remudant la cua. Se plantèc debans la pastora, coma s'aviá quicòm a li fèr sapier. Tres còps fasèc aqueth camin, le darrèr en jaupant. Coma totis del campèstre, Angela sabia plan que, se las bèstias saben pas parlar, se saben plan fèr comprènguer. Pausèc le sac de brodaria, prenguec le baston e segudèc Parisa. La paura filha ne tombèc de donolhs: debans era, al pè d'un agrèu, dins una vielha desca que li servissia de brèç, un mainatjon cridava en voludant les braces. Demorèc atal una estona sense sapier çò que deviá fèr. Justina, sa mair, la vesec arribar en còrrent, en cridant coma brams de foliá. Arribava pas a díser çò que venguiá de véser.»

Publicacion prevista per julhet de 2021. 288 paginas. Dessens originals de Renat Meric.

Prètz de soscripcion : 15 € francò de pòrt o 12 € si retraits sus plaça o dins un punt de depaus

Prètz de venda après soscripcion 18 € pòrt en sus

Fin de soscripcion : 30 de julhet de 2021

Bulletin de soscripcion

Nom d'Ostal : Pichon Nom :

Adreça :

Adreça mèl :

comanda exemplar(s) de **Loís Delbòsc** de Robèrt Dupont al prètz de € l'exemplar (pòrt comprés o retraits sus plaça) siá un total de € reglat per chèc çai-junt a l'òrdre de Institut d'Estudis Occitans d'Arièja.

Los chècs de soscripcion seràn encaissats un còp l'obratge jos premsa.

Bulletin e règlament de tornar a :

Institut d'Estudis Occitans d'Arièja

Espaci occitan

11 carrièra Enric Fabre - 09100 PÀMIAS

Tel : 05.81.06.03.88

Email : ieo09@orange.fr

<http://ieo-arieja09.blog4ever.org>

Es tanben possible de soscriure per HelloAsso : <https://www.helloasso.com/associations/ieo-arieja/collectes/robert-dupont-lois-delbosc>